

**Κοινωνικο-οικονομικο-πολιτισμικό προφίλ
μαθητών/τριών: η χαρτογράφηση του μαθητικού
δυναμικού της σχολικής τάξης ως εργαλείο
εκπαιδευτικής έρευνας και αξιολόγησης**

Πέτρος Τραντάς

*Μεταδιδακτορικός ερευνητής, Τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής
Πανεπιστημίου Πελοποννήσου
Δρ., Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης Πανεπιστημίου Αιγαίου*

Περίληψη

Το πλαίσιο της εσωτερικής και εξωτερικής αξιολόγησης των σχολικών μονάδων ως προς το εκπαιδευτικό τους έργο, καθώς και η αξιολόγηση του/της εκπαιδευτικού της τάξης αναδεικνύουν την ανάγκη για τους/τις εκπαιδευτικούς όλων των βαθμίδων να έχουν στη διάθεσή τους ένα χρηστικό εργαλείο αποτύπωσης του μαθητικού δυναμικού της τάξης τους ώστε να είναι δυνατός ο σχεδιασμός της διδασκαλίας τους ή άλλων παιδαγωγικών παρεμβάσεων καλύπτοντας έγκυρα τα προβλεπόμενα κριτήρια αξιολόγησης. Η παρούσα εργασία παρουσιάζει ένα ερευνητικό εργαλείο συλλογής δεδομένων, το «Προφίλ μαθητικού δυναμικού της τάξης». Το εργαλείο αυτό θα ενημερώνει με πληρότητα τον/την εκπαιδευτικό της τάξης για τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των μαθητών/τριών του και θα τον καθοδηγεί στον σχεδιασμό και την υλοποίηση του διδακτικού του έργου. Συμπεριλαμβάνει όλα τα βασικά δεδομένα (κοινωνικά και οικονομικά) των μαθητών/τριών, καθώς και τα πολιτισμικά, συλλέγοντας και αναλύοντας το επίπεδο του πολιτισμικού κεφαλαίου (Pierre Bourdieu) και στις τρεις μορφές του: την ενσωματωμένη, την αντικειμενοποιημένη και την θεσμοποιημένη. Οι προτεινόμενες μεταβλητές αποτελούν τη βάση περαιτέρω στατιστικών αναλύσεων, περιγραφικής και επαγωγικής στατιστικής, απαντώντας σε ερευνητικές υποθέσεις ή/και στα ερευνητικά ερωτήματα του εκπαιδευτικού της τάξης ή/και του εκπαιδευτικού ερευνητή. Η πρόταση της παρούσας εργασίας, για την εφαρμογή μιας πλήρους κοινωνικο-οικονομικο-πολιτισμικής χαρτογράφησης του μαθητικού δυναμικού της σχολικής τάξης, η οποία συμβάλλει τεκμηριωμένα στην αξιολόγηση των σχολικών μονάδων και των εκπαιδευτικών ως προς το εκπαιδευτικό τους έργο, αποτελεί έναν οδηγό για τον σχεδιασμό διδακτικών εργαλείων μάθησης και αξιολόγησης και παρέχει πρωτογενές υλικό για την εφαρμογή κοινωνικών και εκπαιδευτικών ερευνών.

Λέξεις-κλειδιά: Εκπαιδευτική αξιολόγηση, Εκπαιδευτική Έρευνα, Στατιστική ανάλυση, Σχολική Τάξη, Πολιτισμικό κεφάλαιο

Abstract

The context of the internal and external evaluation of the school as far as their educational work is concerned, as well as the evaluation of the class teacher, highlights the need for the teachers of all levels to have at their disposal a

useful tool that describes exactly the students in the class, which makes possible to plan their teaching or other pedagogical intervention validly meeting the prescribed evaluation criteria. This paper presents a research tool for data collection, the "Class student Profile". This tool will fully inform the class teacher about the special characteristics of his/her students and will guide him/her design and implement his/her teaching. It includes all the basic data (social and economic) of the students, as well as the cultural ones, collecting and analyzing the level of the cultural capital (Pierre Bourdieu) of each student in all three forms: the integrated, the objectified and the institutionalized. The proposed variables will fully describe the general picture of the class students and will be the basis for further statistical analyzes, descriptive and inductive statistics, answering research hypotheses and/or research questions of the class teacher and / or the educational researcher. This work's proposal for the implementation of a complete socio-economic-cultural mapping and evaluation of the students in the school class, contributes substantially to the evaluation of the school in terms of their educational work. It is a guide for the classroom teacher in designing his/her teaching and learning assessment tools and provides raw material for the implementation of social and educational research.

Keywords; Educational Assessment, Educational Research, Statistical Analysis, School Class, Cultural Capital

Η εκπαίδευση βρίσκεται σε μια πορεία μετασχηματισμού, επανακαθορίζοντας, βάσει των ραγδαίων μεταβολών του πολιτικού, οικονομικού και τεχνολογικού περιβάλλοντος, στόχους, μεθόδους και τεχνικές για την επαγγελματική και ατομική ανάπτυξη κάθε μελλοντικού πολίτη. Οδηγός σε αυτή τη μεταβατική εποχή και βασικό εργαλείο χάραξης της εκπαιδευτικής πολιτικής είναι η αποτίμηση του εκπαιδευτικού έργου και του/της εκπαιδευτικού.

Στο πλαίσιο της εσωτερικής και εξωτερικής αξιολόγησης των σχολικών μονάδων ως προς το εκπαιδευτικό τους έργο (σε εφαρμογή από το σχολικό έτος 2020-21, ΦΕΚ 140 – 20/1/2021), οι σχετικές νομοθετικές πρωτοβουλίες αποσκοπούν, μεταξύ άλλων, στην ενθάρρυνση -μέσα από τη διδασκαλία- της ανάπτυξης αξιών, στάσεων και δεξιοτήτων, ώστε οι μαθητές/τριες να λαμβάνουν αποφάσεις, να τις υλοποιούν με υπευθυνότητα και τελικά να συμμετέχουν ως υπεύθυνοι και ενεργοί πολίτες σε μια δημοκρατική κοινωνία. Για την επίτευξη του στόχου αυτού, θα πρέπει να ληφθούν υπόψη παράμετροι, όπως: 1) η δυναμική του μαθητικού πληθυσμού του σχολείου, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των μαθητών/-τριών της τάξης και το περιβάλλον - συνθήκες ζωής των παιδιών, που μπορεί να επηρεάζουν τη μάθησή τους (Παιδαγωγική και μαθησιακή λειτουργία - 1^{ος} άξονας: Διδασκαλία, μάθηση και αξιολόγηση), 2) η μέριμνα για την παροχή επαρκώς σχεδιασμένων ευκαιριών μάθησης για όλους και, ειδικότερα, η προσέγγιση -με ευαισθησία και διακριτικότητα- των αυξημένων μαθησιακών αναγκών παιδιών-προσφύγων (Παιδαγωγική και μαθησιακή λειτουργία - 2^{ος} άξονας: Ενιαία ενταξιακή εκπαίδευση) και 3) η ανάγκη να υπάρχει από όλο το εκπαιδευτικό προσωπικό σαφής κατανόηση του κοινωνικού, οικονομικού και πολιτιστικού πλαισίου της τοπικής κοινότητας (Διοικητική λειτουργία - 9^{ος} άξονας: Ηγεσία - Οργάνωση και διοίκηση της σχολικής μονάδας).

Παράλληλα, στις νομοθετικές προβλέψεις για την αξιολόγηση του/της εκπαιδευτικού της τάξης (σε εφαρμογή από το σχολικό έτος 2021-22, ΦΕΚ ... -

27/7/2021), σχεδιαγραφείται ο βαθμός προετοιμασίας της διδασκαλίας (πεδίο διδακτικού και παιδαγωγικού έργου του/της εκπαιδευτικού), δηλαδή αξιολογούνται ο σχεδιασμός του μαθήματος με στόχο την ενεργητική και ισότιμη συμμετοχή όλων των μαθητών στη μαθησιακή διαδικασία με την εφαρμογή πρακτικών διαφοροποιημένης μάθησης. Ταυτόχρονα, στο πεδίο που αφορά το παιδαγωγικό κλίμα και τη διαχείριση της τάξης, αξιολογείται η συμβολή του εκπαιδευτικού α) στη δημιουργία κλίματος ενεργητικής μάθησης μέσα στην τάξη, β) στην προώθηση πνεύματος αμοιβαίας εμπιστοσύνης και αλληλοσεβασμού μεταξύ του ιδίου και των μαθητών κατά την εμπλοκή τους στη μαθησιακή διαδικασία, γ) στην πρόληψη προβλημάτων πειθαρχίας, δ) στην επίλυση διαφορών, ε) στη διαχείριση συγκρούσεων και στ) στην αποδοχή της διαφορετικότητας.

Προκύπτει, λοιπόν, η ανάγκη για τους/τις εκπαιδευτικούς όλων των βαθμίδων, να έχουν στη διάθεσή τους ένα χρηστικό εργαλείο αποτύπωσης του μαθητικού δυναμικού της τάξης τους ώστε να είναι δυνατός ο σχεδιασμός της διδασκαλίας τους ή άλλων παιδαγωγικών παρεμβάσεων καλύπτοντας έγκυρα τα προβλεπόμενα κριτήρια αξιολόγησης του εκπαιδευτικού έργου. Για την πλήρωση αυτής της ανάγκης η παρούσα εργασία παρουσιάζει ένα ερευνητικό εργαλείο συλλογής δεδομένων για την χαρτογράφηση του μαθητικού δυναμικού της σχολικής τάξης. Το εργαλείο αυτό θα ενημερώνει με πληρότητα τον/την εκπαιδευτικό της τάξης για τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των μαθητών/τριών του. Τα στοιχεία αυτά, με τη σειρά τους, θα καθοδηγούν τον/την εκπαιδευτικό της τάξης ώστε να σχεδιάσει και να υλοποιήσει το διδακτικό του έργο λαμβάνοντας υπόψη ένα ολόκληρο φάσμα παραμέτρων. Παράλληλα, συνδέει κοινωνιολογικές θεωρίες με την αξιολόγηση και την εκπαιδευτική έρευνα συμπεριλαμβάνοντας όλα τα στοιχεία (κοινωνικά, οικονομικά και πολιτισμικά) των μαθητών/τριών. Το βασικό εννοιολογικό εργαλείο, το οποίο λαμβάνεται υπόψη για την κατασκευή του προτεινόμενου εργαλείου έρευνας και αξιολόγησης, είναι η έννοια του πολιτισμικού κεφαλαίου (Pierre Bourdieu).

Τα στοιχεία που πρέπει να αποτυπώνονται στο εργαλείο «Προφίλ μαθητικού δυναμικού της τάξης» (βλ. πίνακα 1) είναι: η βαθμίδα εκπαίδευσης, το κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο της περιοχής όπου εδρεύει η σχολική μονάδα, το κοινωνικό φύλο, ο μήνας και το έτος γέννησης, ο τόπος γέννησης και καταγωγής, η εθνικότητα και η υπηκοότητα του/της μαθητή/τριας, το επάγγελμα και το μορφωτικό επίπεδο των γονέων/κηδεμόνων, η γλώσσα που ομιλείται στο σπίτι του/της μαθητή/τριας και, σε αδρές τουλάχιστον γραμμές, το πολιτισμικό κεφάλαιο του μαθητή. Το φύλο του/της μαθητή/τριας θα είναι η βάση για περαιτέρω αναλύσεις τόσο με μεταβλητές που εμπεριέχονται στον ίδιο τον πίνακα του μαθητικού προφίλ της τάξης όσο και με άλλα δεδομένα, όπως η επίδοση σε ένα ή περισσότερα γνωστικά αντικείμενα. Ο μήνας και το έτος γέννησης του/της μαθητή/τριας θα παρέχει την πληροφορία των διαφοροποιήσεων στη μαθησιακή ή/και την ψυχοσυναισθηματική ωρίμανση του μαθητή, κυρίως στις ηλικιακές ομάδες της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, όπου οι διαφορές σε μερικούς μήνες μπορεί να καθορίζουν και να ερμηνεύουν τις διαφοροποιήσεις αυτές. Ο τόπος γέννησης και καταγωγής, η εθνικότητα - υπηκοότητα του/της μαθητή/τριας και η γλώσσα που ομιλείται στο σπίτι του/της μαθητή/τριας συγκαταλέγονται στις βασικές παραμέτρους επειδή τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των μαθητών/-τριών της εκάστοτε σχολικής τάξης μπορεί να επηρεάζουν τη μάθησή τους και επίσης επειδή ο/η εκπαιδευτικός θα

πρέπει να προσφέρει μέσα από τον εμπειριστατωμένο σχεδιασμό της διδασκαλίας του τις αναγκαίες ευκαιρίες μάθησης για όλους επιδεικνύοντας την αναγκαία προσοχή στις μαθησιακές ανάγκες τους, ιδιαίτερα των παιδιών-προσφύγων. Ως προς την κοινωνικο-οικονομική θέση και το μορφωτικό επίπεδο των γονέων/κηδεμόνων των μαθητών/τριών, έρευνες έχουν δείξει ότι οι παράμετροι αυτές επιδρούν καθοριστικά στη σχολική επίδοση των μαθητών (ενδεικτικά βλ. Κυρίτσης, 2008, Παπακωνσταντίνου, 1981). Το μορφωτικό επίπεδο των γονέων, όπως προτείνεται στην παρούσα εργασία, θα χρησιμοποιηθεί ώστε να σκιαγραφήσουμε τη θεσμοποιημένη κατάσταση του πολιτισμικού κεφαλαίου των μαθητών λόγω της μη ολοκλήρωσης (από τους ίδιους τους/τις μαθητές/τριες λόγω ηλικίας) των βαθμίδων εκπαίδευσης, άρα και μη κατοχής τίτλων σπουδών. Το πολιτισμικό κεφάλαιο εντάσσεται στα κριτήρια – μεταβλητές ως επιπλέον απαραίτητο δεδομένο, πέρα των βασικών δημογραφικών στοιχείων, για την πληρέστερη αποτύπωση του προφίλ των μαθητών/τριών.

Το «κεφάλαιο» είναι κάθε κοινωνική δυναμική που μπορεί να φθάσει σε αποτελέσματα και που μπορεί να χρησιμοποιηθεί, συνειδητά ή ασυνειδητά, και έχει, κατά τον Bourdieu, τρεις συνιστώσες: την οικονομική, την πολιτισμική και την κοινωνική (Θ. Μυλωνάς στο Λαμπίρη-Δημάκη Ι. – Παναγιωτόπουλος Ν., 1994, 76-77). Η θεωρία του πολιτισμικού κεφαλαίου (ή συμβολικού κεφαλαίου), στο πεδίο της κοινωνιολογίας της εκπαίδευσης, αποτελεί μέρος του συγκρουσιακού προτύπου και έχει ως βασικό εκφραστή τον Γάλλο κοινωνιολόγο Pierre Bourdieu, για τον οποίο αποτελεί μια από τις βασικές έννοιες της αναστοχαστικής θεωρίας του. Με βάση τη θεωρία αυτή, οι παράγοντες – επιδράσεις στα παιδιά κάθε οικογένειας από οικονομικοί μετασχηματίζονται κυρίως σε πολιτισμικούς. Το σύνολο των πνευματικών ερεισμάτων, με τα οποία έρχεται σε επαφή ο/η μαθητής/τρια, μέσα από αλληπάλληλες διαδικασίες κοινωνικοποίησης, ως μέλος της πυρηνικής οικογένειας στην οποία ανήκει και στη βάση του κοινωνικο-οικονομικού επιπέδου που αυτή έχει, διαγράφουν και οριοθετούν το πολιτισμικό κεφάλαιο του μαθητή. Το πολιτισμικό κεφάλαιο ενυπάρχει και αλληλοεπιδρά, σε κάθε άνθρωπο, με το οικονομικό και το κοινωνικό κεφάλαιο, ως βάση διατήρησης και εξέλιξης της κοινωνικής θέσης και τάξης του και, μέσω της υιοθέτησης του τρόπου ζωής (κανόνες που αποδεχόμαστε, αξίες που ακολουθούνται και συμπεριφορές που υιοθετούνται), παραμονής στην κοινωνική ομάδα στην οποία αυτός ανήκει. Οι σταθερές και διαρκείς συνήθειες – προδιαθέσεις, οι έξεις, ως προϊόντα εξαρτήσεων και κοινωνικών συμπεριφορών, προσλαμβάνονται και εσωτερικεύονται εντός του οικογενειακού περιβάλλοντος, δημιουργώντας το προσωπικό πλαίσιο σκέψης, αντίληψης, αξιολόγησης και ατομικής δράσης, ενεργοποιώντας την υιοθέτηση των προσωπικών πρακτικών. Οι εδραιωμένες έξεις, αν και δύσκολα, μπορούν να αλλάξουν υπό την επίδραση ενός διαφορετικού πολιτισμικού πλαισίου. Το πολιτισμικό κεφάλαιο, σύμφωνα με τον P. Bourdieu (1994: 77), παρουσιάζεται ως: 1) *ενσωματωμένη κατάσταση* (απόψεις, γνώσεις, αξίες, συνήθειες, αντιλήψεις και προτιμήσεις ως στοιχεία άμεσα συνδεδεμένα με το ίδιο το άτομο, όπως και τα βιολογικά του χαρακτηριστικά, και ως αποτέλεσμα κοινωνικών επιδράσεων τα οποία και εσωτερικεύονται ασυνείδητα), 2) *αντικειμενοποιημένη κατάσταση* (κατοχή και ενασχόληση με πολιτισμικά αγαθά, όπως πίνακες ζωγραφικής, έργα τέχνης και βιβλία, τα οποία μεταβιβάζονται ή μπορούν να αποκτηθούν εάν συνυπάρχει και το οικονομικό κεφάλαιο χωρίς όμως και να υποδηλώνουν και την κατανόησή τους, η οποία εξαρτάται από την παράλληλη ανάπτυξη της ενσωματωμένης κατάστασης του πολιτισμικού

κεφαλαίου) ή/και 3) *θεσμοποιημένη κατάσταση* (αγαθά που επικυρώνονται από εκπαιδευτικό θεσμό και νομιμοποιούνται μέσα από τους τίτλους σπουδών).

Ο χώρος μιας σχολικής τάξης, αποτελεί μια χωροταξική δομή, ένα πεδίο άσκησης πολλαπλών δυνάμεων, ένα δίκτυο που παρουσιάζει μορφές σχέσεων ανάμεσα σε θέσεις (κεφάλαια και είδη εξουσίας), εντός του οποίου συνυπάρχουν ατομικά υποκείμενα, το καθένα με το δικό του σύστημα προδιαθέσεων, που επιδιώκουν οφέλη από το παιχνίδι άσκησης επιρροής και εξουσίας μέσα από συγκρούσεις που εδράζονται στο οικονομικό και πολιτισμικό κεφάλαιό του. Οι γνώσεις και η ενασχόληση με πολιτιστικά αγαθά και υπηρεσίες (μουσική, θέατρο, μουσεία, βιβλιοθήκες, κινηματογράφος, εικαστικές τέχνες), που το άτομο προσλαμβάνει και εσωτερικεύει από το άμεσο οικογενειακό περιβάλλον ποικίλλουν σε ποιότητα και ποσότητα ανάλογα με την κοινωνική προέλευση και ορίζουν την «ελεύθερη κουλτούρα». Κατά συνέπεια, ο ρόλος των γονέων μέσω της ανάγνωσης βιβλίων, συχνών επισκέψεων σε μουσεία, εκθέσεις τέχνης, αρχαιολογικούς χώρους, θέατρα, κινηματογράφους, συναυλίες κλασικής μουσικής ή/και η από κοινού με τα παιδιά τους ενασχόληση με εικαστικές τέχνες αποτελεί το θεμέλιο στη διαμόρφωση και ισχυροποίηση του πολιτισμικού κεφαλαίου του παιδιού τους. Η σημαντικότητα της απόκτησης αυτού του πολιτισμικού προνομίου για τη μελλοντική πορεία της ζωής, ήδη από την πρώτη παιδική ηλικία, ως πρωταρχική έξη που καθορίζεται από την οικογένεια, αποτελεί την βάση (Bourdieu, 2014, 58) για την σύσταση του μελλοντικού προσωπικού πλαισίου των αντιλήψεων, στάσεων, σκέψεων, εκτιμήσεων και εν τέλει δράσεων του υποκειμένου.

Η συμπλήρωση των παραπάνω στοιχείων των μαθητών/τριών της τάξης, σε έντυπη ή/και ηλεκτρονική (με μεταφορά του πίνακα σε αρχείο excel) μορφή, θα περιγράψει με ακρίβεια το οικονομικό – κοινωνικό επίπεδο τόσο του ίδιου του μαθητή όσο και της περιοχής – κοινότητας της σχολικής μονάδας. Οι μεταβλητές που χαρτογραφούν τον βαθμό του πολιτισμικού κεφαλαίου των μαθητών/τριών θα πρέπει να συμπεριλάβουν και τις τρεις παραμέτρους που ακολουθούν: διερεύνηση του μορφωτικού επιπέδου των γονέων (θεσμοποιημένη κατάσταση του πολιτισμικού κεφαλαίου που λόγω της μικρής ηλικίας των μαθητών/-τριών λαμβάνεται υπόψη το μορφωτικό επίπεδο των γονέων τους) που έχει σαφή επίδραση στους μαθητές-παιδιά τους, διερεύνηση ύπαρξης βιβλιοθήκης και έργων τέχνης γνωστών καλλιτεχνών στο σπίτι του μαθητή, δηλαδή την κατοχή και ενασχόληση με πολιτισμικά αγαθά (αντικειμενοποιημένη κατάσταση του πολιτισμικού κεφαλαίου) και διερεύνηση στοιχείων που υποδηλώνουν συνήθειες και προτιμήσεις και είναι άμεσα συνδεδεμένα με το ίδιο το άτομο (ενσωματωμένη κατάσταση του πολιτισμικού κεφαλαίου), όπως η επίσκεψη σε μουσείο, έκθεση, ιστορικό αρχείο ή αρχαιολογικό τόπο, η συχνή παρακολούθηση κινηματογραφικού και θεατρικού έργου και η ενασχόληση με τη μουσική (εκμάθηση μουσικού οργάνου ή συμμετοχή σε χορωδία ή/και ακούσματα κλασικής ή οποιουδήποτε άλλου είδους μουσικής). Συγκεκριμένα, οι εκπαιδευτικοί των σχολικών τάξεων θα πρέπει να διερευνήσουν και να καταγράψουν, από την αρχή κάθε σχολικής χρονιάς, με τον αντίστοιχο κωδικό για κάθε μεταβλητή (ο πίνακας συμπεριλαμβάνει στη δεύτερη σελίδα του και σχετικό υπόμνημα συμπλήρωσης, βλ. πίνακα 2) το αντίστοιχο πεδίο του πίνακα. Αναλυτικότερα,

Μεταβλητές «Σχολική Μονάδα»: σημειώνουμε τη σχολική μονάδα (Νηπιαγωγείο, Δημοτικό, Γυμνάσιο, Λύκειο και ΕΠΑΛ) εντός της οποίας λειτουργεί η συγκεκριμένη σχολική τάξη, το σχολικό έτος στην έναρξη του οποίου κάνουμε τη καταγραφή, την τάξη φοίτησης των μαθητών/τριών και το τμήμα (στην περίπτωση πολλαπλών τμημάτων ανά τάξη).

Μεταβλητή «Χαρακτηρισμός περιοχής σχολείου»: σημειώνουμε (σε 7/βαθμη σημασιολογική διαφορική κλίμακα με δύο αντιθετικούς πόλους) τον βαθμό που θεωρούμε υποβαθμισμένη ή αναβαθμισμένη την κοινότητα - περιοχή εντός της οποίας λειτουργεί η σχολική μονάδα.

Μεταβλητή «Φύλο»: οι κωδικοί των κατηγοριών είναι το ένα (1), για αγόρια, το δύο (2) για κορίτσια και το τρία (3) για όσες περιπτώσεις δεν προσδιορίζονται – δηλώνονται.

Μεταβλητή «Μήνας και έτος γέννησης»: αναγράφεται ο μήνας και το έτος γέννησης του μαθητή/τριας ως τετραψήφιος αριθμός χωρίς κενά (παράδειγμα για το «Μάρτιος του 2016» γράφουμε «0316»).

Μεταβλητή «Τόπος γέννησης»: αναφέρουμε την πόλη ή το νομό (για την περίπτωση τόπου γέννησης της αλλοδαπής αναφέρουμε τη χώρα) που γεννήθηκε ο/η μαθητής/τρια.

Μεταβλητή «Τόπος καταγωγής»: αναφέρουμε την πόλη ή το νομό (για την περίπτωση τόπου καταγωγής της αλλοδαπής αναφέρουμε τη χώρα) που γεννήθηκε ο/η γονέας του/της μαθητή/τριας.

Μεταβλητή «Εθνικότητα»: αναγράφεται η εθνικότητα του/της μαθητή/τριας, όπως αυτή φαίνεται στα επίσημα έγγραφα.

Μεταβλητή «Υπηκοότητα»: αναγράφεται η υπηκοότητα του/της μαθητή/τριας, όπως αυτή φαίνεται στα επίσημα έγγραφα.

Μεταβλητές «Επάγγελμα πατέρα» και «Επάγγελμα μητέρας»: σημειώνουμε τον κωδικό της επαγγελματικής ομάδας στην οποία εντάσσεται η απασχόληση του γονέα του/της μαθητή/τριας. Στην περίπτωση μονογονεϊκής οικογένειας, τα δεδομένα του γονέα που «λείπει» αντικαθίστανται από τα αντίστοιχα ενός «σημαντικού άλλου» του παιδιού.

Μεταβλητές «Μορφωτικό επίπεδο πατέρα» και «Μορφωτικό επίπεδο μητέρας»: οι κατηγορίες του μορφωτικού επιπέδου του πατέρα και της μητέρας του/της μαθητή/τριας τοποθετούνται σε αύξουσα σειρά, από μηδέν (0) για όσους/όσες ανήκουν στην κατηγορία «Αναλφάβητοι» έως δώδεκα (12) για όσους/όσες έχουν ολοκληρώσει και διδακτορικές σπουδές ή μεταδιδακτορική έρευνα, ώστε η σημείωση του αντίστοιχου κωδικού να αποτελεί και τον βαθμό της μεταβλητής (για να μπορεί να συνυπολογιστεί, μαζί με τους βαθμούς από τα πολιτισμικά ερείσματα, στην τελική «βαθμολογία» του πολιτισμικού κεφαλαίου του κάθε μαθητή/τριας). Στην περίπτωση μονογονεϊκής οικογένειας, όπως και στη μεταβλητή «επάγγελμα», τα δεδομένα του γονέα που «λείπει» αντικαθίστανται από τα αντίστοιχα ενός «σημαντικού άλλου» του παιδιού.

Μεταβλητή «Γλώσσα που ομιλείται στο σπίτι»: αναφέρεται η κύρια γλώσσα επικοινωνίας που ο/η μαθητής/τρια ομιλεί στο σπίτι ως σημαντικός παράγοντας διαφοροποίησης ή/και ειδικού σχεδιασμού της διδασκαλίας, ειδικά σε τάξεις πολιτισμικής - γλωσσικής ετερότητας.

Μεταβλητή «Βιβλιοθήκη»: σημειώνεται ο βαθμός δύο (2) όταν στο σπίτι του μαθητή υπάρχει βιβλιοθήκη με περισσότερα από τριάντα με σαράντα βιβλία, επιστημονικά και λογοτεχνικά (ανεξάρτητα από τη γλώσσα γραφής). Με μηδέν (0) ή με ένα (1) αξιολογούμε τη μεταβλητή αυτή όταν δεν υπάρχουν βιβλία στο

σπίτι του/της μαθητή/τριας ή όταν αναφέρει έναν πολύ μικρό αριθμό βιβλίων αντίστοιχα. Στην περίπτωση μαθητών/τριών προσφύγων η συγκεκριμένη μεταβλητή αφορά την κατοικία στην χώρα προέλευσης.

Μεταβλητή «Έργα τέχνης»: σημειώνεται ο βαθμός δύο (2) όταν ο/η μαθητής/τρια αναφέρει ότι υπάρχουν πίνακες-αναπαραγωγές πινάκων γνωστών ζωγράφων ή άλλα έργα τέχνης στο σπίτι του και μπορεί να αναφέρει τουλάχιστον δύο με τρεις από τους δημιουργούς - καλλιτέχνες. Στην περίπτωση που δεν υπάρχουν πίνακες ζωγραφικής ή άλλα αντίγραφα έργων τέχνης σημειώνεται ο βαθμός μηδέν (0), ενώ όταν ο/η μαθητής/τρια αναφέρει ένα έργο τέχνης ή δεν γνωρίζει τους δημιουργούς αυτών σημειώνεται ο βαθμός ένα (1). Στην περίπτωση μαθητών/τριών προσφύγων η συγκεκριμένη μεταβλητή αφορά την κατοικία στην χώρα προέλευσης.

Μεταβλητή «Επίσκεψη» (αφορά τη συχνότητα επίσκεψης σε χώρους πολιτιστικού ενδιαφέροντος, όπως μουσείο, αρχαιολογικός χώρος, εκθέσεις τέχνης, κ.ά.): σημειώνεται ο βαθμός δύο (2) όταν ο/η μαθητής/τρια αναφέρει ότι επισκέπτεται συχνά (περισσότερες από τέσσερις φορές ανά έτος) κάποιο μουσείο, έκθεση, ιστορικό αρχείο, αρχαιολογικό τόπο και μπορεί να αναφέρει μερικά από αυτά. Οι περιστασιακές επισκέψεις (έως τρεις ανά έτος) αποτυπώνονται με το βαθμό ένα (1), ενώ η απουσία επισκέψεων με το βαθμό μηδέν (0).

Μεταβλητή «Κινηματογράφος»: σημειώνεται ο βαθμός δύο (2) όταν ο/η μαθητής/τρια αναφέρει ότι τουλάχιστον μία φορά ανά δύο μήνες (κατά μέσο όρο) επισκέπτεται ανοικτή ή κλειστή κινηματογραφική αίθουσα (ώστε να αποτελεί συνειδητή επιλογή πολιτισμικής δραστηριότητας) και παρακολουθεί ένα κινηματογραφικό έργο. Στην περίπτωση μη παρακολούθησης ή περιστασιακής παρακολούθησης κινηματογραφικού έργου σημειώνεται ο βαθμός μηδέν (0) και ένα (1) αντίστοιχα.

Μεταβλητή «Θέατρο»: σημειώνεται ο βαθμός δύο (2) όταν ο/η μαθητής/τρια αναφέρει ότι τουλάχιστον μία φορά ανά δύο μήνες (κατά μέσο όρο) επισκέπτεται ένα ανοικτό ή κλειστό θέατρο (ώστε να αποτελεί συνειδητή επιλογή πολιτισμικής δραστηριότητας) και παρακολουθεί ένα θεατρικό έργο. Στην περίπτωση μη παρακολούθησης ή περιστασιακής παρακολούθησης θεατρικής παράστασης σημειώνεται ο βαθμός μηδέν (0) και ένα (1) αντίστοιχα.

Μεταβλητή «Μουσική»: σημειώνεται ο βαθμός δύο (2) όταν ο/η μαθητής/τρια αναφέρει ότι παρακολουθεί μαθήματα ενός μουσικού οργάνου ή συμμετέχει σε χορωδία ή αναφέρει ότι στο σπίτι έχει ακούσματα κλασικής ή άλλης μορφής μουσικής. Στη μη ενασχόληση με κλασική ή χορωδιακή μουσική ή άλλης μορφής μουσική σημειώνεται ο βαθμός μηδέν (0), ενώ στην περιστασιακή ενασχόληση ή παρακολούθηση σημειώνεται ο βαθμός ένα (1).

Επισημαίνεται ότι οι μεταβλητές που αφορούν το πολιτισμικό κεφάλαιο των μαθητών/τριών (Βιβλιοθήκη, Έργα τέχνης, Επισκέψεις, Κινηματογράφος, Θέατρο και Μουσική) έχουν στόχο την αποτύπωση της υπάρχουσας κατάστασης, και όχι τη συγκριτική αξιολόγηση μεταξύ των μαθητών/τριών. Κατά συνέπεια, διαφοροποιήσεις που οφείλονται στις οικονομικές δυνατότητες της οικογένειας ή την ύπαρξη πολιτιστικών ευκαιριών στο τόπο διαμονής των μαθητών/τριών δεν λαμβάνονται υπόψη. Στόχος του ερευνητικού εργαλείου είναι να μπορέσει ο εκπαιδευτικός της τάξης να αναγνώσει τα δεδομένα ώστε να προγραμματίσει

δράσεις που θα εμπλουτίσουν τα πολιτισμικά ερείσματα των μαθητών/τριών της τάξης του.

Στο σύνολό τους, οι μεταβλητές μπορούν να περιγράψουν με πληρότητα τη γενική πολιτισμική εικόνα του μαθητικού δυναμικού της τάξης. Τα στοιχεία αυτά μπορούν να χρησιμοποιηθούν και στην εφαρμογή εκπαιδευτικών ερευνητικών σχεδιασμών. Για το λόγο αυτό, εκτός από τις βασικές μεταβλητές που εμπεριέχονται στο νέο εργαλείο συλλογής δεδομένων, θα πρέπει να δημιουργηθούν και νέες μεταβλητές ώστε ο ερευνητής να μπορεί να προβεί και σε στατιστικές αναλύσεις των δεδομένων του βάσει των συγκεκριμένων ερευνητικών υποθέσεων ή/και ερωτημάτων που έχει θέσει. Οι μεταβλητές αυτές μπορεί να είναι:

«Πολιτισμικά ερείσματα»: ποσοτική (scale) μεταβλητή όπου αποτυπώνεται η συνολική βαθμολογία για κάθε μαθητή/τρια για την κτήση ή/και ενασχόληση με πολιτιστικά αγαθά ή υπηρεσίες (έως δύο βαθμούς για κάθε μία από τις έξι μεταβλητές του πολιτισμικού κεφαλαίου, ανώτατη δυνατή βαθμολογία: 12).

«Μορφωτικό επίπεδο γονέων»: ποσοτική (scale) μεταβλητή βάσει της βαθμολογικής κλίμακας (από μηδέν (0) για όσους/όσες ανήκουν στην κατηγορία «Αναλφάβητοι» έως δώδεκα (12) για όσους/όσες έχουν ολοκληρώσει και διδακτορικές σπουδές ή μεταδιδακτορική έρευνα) για κάθε γονέα (και από τους δύο γονείς ανώτατη δυνατή βαθμολογία: 24).

«Πολιτισμικό κεφάλαιο»: ποσοτική (scale) μεταβλητή η οποία συνυπολογίζει (αθροίζοντας) την βαθμολογία των μεταβλητών «Πολιτισμικά ερείσματα», «Μορφωτικό επίπεδο πατέρα» και «Μορφωτικό επίπεδο μητέρας», (ανώτατη δυνατή βαθμολογία: 36).

«Πολιτισμικό κεφάλαιο»: κατηγορική (ordinal) μεταβλητή με τρεις υποκατηγορίες: Χαμηλό (1-12 στην αντίστοιχη ποσοτική μεταβλητή), Μέτριο (13-24 στην αντίστοιχη ποσοτική μεταβλητή) και Υψηλό (25-36 στην αντίστοιχη ποσοτική μεταβλητή) πολιτισμικό κεφάλαιο.

Η διασφάλιση της προσαρμογής των ποιοτικών δεδομένων και της καταλληλότητας της τεχνικής εφαρμογής του εργαλείου, έγινε βάσει της μελέτης των αποτελεσμάτων πειραματικής έρευνας πεδίου σε μαθητές πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (Τραντάς, 2021) και μετά τις σχετικές προσαρμογές και βελτιώσεις από τον έλεγχο εγκυρότητας περιεχομένου και εγκυρότητας κατασκευής της έννοιας (ως προς το πολιτισμικό κεφάλαιο).

Η στατιστική επεξεργασία των δεδομένων, με ελέγχους και αναλύσεις περιγραφικής και επαγωγικής στατιστικής, μετά την προτεινόμενη κωδικοποίηση των μεταβλητών, θα συσχετίσει τα δεδομένα αποτυπώνοντας με παραστατικά γραφήματα και πίνακες, τους δείκτες κεντρικής τάσης και διασποράς, τα συγκριτικά αποτελέσματα (απόλυτων συχνοτήτων και ποσοστών), καθώς και των ειδικών στατιστικών δεικτών, ανάλογα με το στατιστικό κριτήριο ελέγχου που επιλέγει για κάθε ανάλυση ο εκπαιδευτικός της τάξης ή ο εκπαιδευτικός ερευνητής. Ενδεικτικά αναφέρονται, οι πίνακες διασταύρωσης (crosstabulations) για την περιγραφή των δεδομένων ώστε να εντοπιστούν και να αποτυπωθούν οι σχέσεις και οι τάσεις μεταξύ των μεταβλητών, η ανάλυση Διασποράς ANOVA (Analysis of Variance) και Post Hoc Test (multiple comparisons) για τη διερεύνηση στατιστικά σημαντικών διαφορών στους μέσους όρους μιας μεταβλητής μεταξύ τουλάχιστον δύο εκ των

Προφίλ μαθητικού δυναμικού της τάξης

σχολική Μονάδα:

Νηπιαγωγείο	Δημοτικό	Γυμνάσιο	Λύκειο	ΕΠΑΛ

Σχ. Έτος: Τάξη: Τμήμα:

← Υποβαθμισμένη
→ Πολύ αναβαθμισμένη

1	2	3	4	5	6	7

Χαρακτηρισμός περιοχής σχολείου:

[illegible]

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ 61

18																			
19																			
20																			
21																			
22																			
23																			
24																			
25																			

Πίνακας 2: Υπόμνημα συμπλήρωσης πίνακα προφίλ μαθητικού δυναμικού της τάξης (2^η σελίδα του πίνακα 1)
όπου παρατίθενται οι κωδικοί συμπλήρωσης για κάθε μεταβλητή

Υπόμνημα συμπλήρωσης πίνακα
Προφίλ μαθητικού δυναμικού της τάξης

Μεταβλητή	Κωδικός	Περιγραφή κωδικού
Φύλο	1	Αγόρι
	2	Κορίτσι
	3	Δεν προσδιορίζεται - δηλώνεται
Μήνας και το έτος γέννησης	Τετραψήφιος αριθμός χωρίς κενά (παράδειγμα για Μάρτιος του 2016 γράφουμε 0316)	
Τόπος γέννησης	Πόλη ή Νομός (για την περίπτωση τόπου γέννησης της αλλοδαπής αναφέρουμε τη χώρα) που γεννήθηκε ο/η μαθητής/τρια.	
Τόπος καταγωγής	Πόλη ή νομός (για την περίπτωση τόπου καταγωγής της αλλοδαπής αναφέρουμε τη χώρα) που γεννήθηκε ο/η γονέας του/της μαθητή/τριας	
Εθνικότητα - Υπηκοότητα	Όπως αυτές φαίνονται στα επίσημα έγγραφα	
Επάγγελμα πατέρα / μητέρας	1	Βουλευτές, Υπουργοί, Ανώτατα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη
	2	Επιστήμονες, Καλλιτέχνες
	3	Τεχνολόγοι, Τεχνικοί βοηθοί
	4	Υπάλληλοι γραφείου
	5	Παροχή υπηρεσιών - Πωλητές
	6	Γεωργοί, Κτηνοτρόφοι, Δασοκόμοι, Αλιείς
	7	Τεχνίτες
	8	Χειριστές σε βιομηχανίες
	9	Ανεπίδοτοι εργάτες, Χειρώνακτες,
	10	Μικροεπαγγελματίες
	11	Ένοπλες Δυνάμεις – Σώματα ασφαλείας
	12	Άνεργοι - δεν αναζητούν εργασία
	13	Άνεργοι που αναζητούν εργασία
Μορφωτικό επίπεδο πατέρα / μητέρας	(κενό)	Δεν απάντησαν
	0	Αναλφάβητος/-η
	1	Λίγες τάξεις Δημοτικού
	2	Απόφοιτος Δημοτικού
	3	Απόφοιτος Γυμνασίου
	4	Απόφοιτος Λυκείου
	5	Απόφοιτος Σχολής μετά το Δημοτικό
	6	Απόφοιτος Σχολής μετά το Γυμνάσιο
	7	Απόφοιτος Σχολής μετά το Λύκειο
	8	Απόφοιτος ΤΕΙ
	9	Απόφοιτος ΑΕΙ
	10	Απόφοιτος ΑΕΙ με Μεταπτυχιακό
Γλώσσα που ομιλείται στο σπίτι	11	Απόφοιτος ΑΕΙ με Διδακτορικό
	12	Απόφοιτος ΑΕΙ με Διδακτορικό και μεταδιδακτορική έρευνα
	Η κύρια γλώσσα επικοινωνίας που ο/η μαθητής/τρια ομιλεί καθημερινά στο σπίτι	
	0	Δεν υπάρχει βιβλιοθήκη ή υπάρχουν μερικά μόνο βιβλία
	1	Αναφέρει έναν μικρό αριθμό βιβλίων ή την ύπαρξη μόνο λογοτεχνικών βιβλίων
	2	Βιβλιοθήκη με περισσότερα από τριάντα με σαράντα βιβλία, επιστημονικά και λογοτεχνικά
Έργα τέχνης	0	Δεν υπάρχουν πίνακες ζωγραφικής ή άλλα αντίγραφα σημαντικών έργων τέχνης
	1	Αναφέρει ένα έργο τέχνης ή δεν γνωρίζει τους δημιουργούς αυτών
	2	Υπάρχουν πίνακες γνωστών ζωγράφων στο σπίτι του/της μαθητή/τριας ή άλλα έργα τέχνης και μπορεί να αναφέρει τουλάχιστον δύο με τρεις από τους δημιουργούς
Επίσκεψη	0	Δεν επισκέπτεται κάποιο μουσείο ή αρχαιολογικό τόπο ή εκθέσεις τέχνης ή άλλο χώρο πολιτιστικού ενδιαφέροντος
	1	Αναφέρει περιστασιακές επισκέψεις
	2	Επισκέπτεται συχνά κάποιο μουσείο ή αρχαιολογικό τόπο ή εκθέσεις τέχνης και μπορεί να αναφερθεί σε μερικά από αυτά
Κινηματογράφος	0	Δεν παρακολουθεί ή παρακολουθεί σπάνια
	1	Αναφέρει περιστασιακή ενασχόληση ή παρακολούθηση
	2	Παρακολουθεί μία φορά ανά δύο μήνες ένα κινηματογραφικό έργο

Θέατρο	0	Δεν παρακολουθεί ή παρακολουθεί σπάνια
	1	Αναφέρει περιστασιακή ενασχόληση ή παρακολούθηση
	2	Παρακολουθεί μία φορά ανά δύο μήνες ένα θεατρικό έργο
Μουσική	0	Δεν ασχολείται με κλασική ή χορωδιακή μουσική
	1	Αναφέρει περιστασιακή ενασχόληση ή παρακολούθηση
	2	Παρακολουθεί μαθήματα ενός μουσικού οργάνου ή συμμετέχει σε χορωδία ή αναφέρει ότι στο σπίτι έχει ακούσματα κλασικής μουσικής
Πολιτισμικά ερείσματα (ποσοτική)		Συνολική βαθμολογία για κτήση ή/και ενασχόληση με πολιτιστικά αγαθά ή υπηρεσίες (έως δύο βαθμούς για κάθε μεταβλητή, ανώτατη δυνατή βαθμολογία: 12)
Μορφωτικό επίπεδο γονέων (ποσοτική)		Βάσει της βαθμολογικής δωδεκάβαθμης κλίμακας (από 0, Αναλφάβητος, έως 12, Διδακτορικές σπουδές) για κάθε γονέα (και από τους δύο γονείς ανώτατη δυνατή βαθμολογία: 24)
Πολιτισμικό κεφάλαιο (ποσοτική)		Συνυπολογίζει (αθροίζοντας) τη βαθμολογία των μεταβλητών «Πολιτισμικά ερείσματα» και «Μορφωτικό επίπεδο γονέων», (ανώτατη δυνατή βαθμολογία: 36)
Πολιτισμικό κεφάλαιο (κατηγορική, βάσει της αντίστοιχης ποσοτικής μεταβλητής)	1	Χαμηλό πολιτισμικό κεφάλαιο (1-12)
	2	Μέτριο πολιτισμικό κεφάλαιο (13-24)
	3	Υψηλό πολιτισμικό κεφάλαιο (25-36)

Η παρούσα εργασία, συμπεριλαμβάνοντας εννοιολογικά εργαλεία από την κοινωνιολογική θεωρία και συνδέοντάς τα με την αξιολόγηση και την εκπαιδευτική έρευνα προτείνει ένα πρωτότυπο ερευνητικό εργαλείο συλλογής δεδομένων για την χαρτογράφηση και αξιολόγηση του μαθητικού δυναμικού της σχολικής τάξης και στις τρεις διαστάσεις του, την κοινωνική, την οικονομική και την πολιτισμική. Το προτεινόμενο εργαλείο αποτελεί μια εφαρμογή για την πλήρη αποτύπωση του μαθητικού δυναμικού της σχολικής τάξης και συμβάλλει, κατά τη γνώμη μας, στην αξιολόγηση των σχολικών μονάδων και των εκπαιδευτικών ως έγκυρο τεκμηριωτικό υλικό. Επιπλέον, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των μαθητών/-τριών της τάξης και το περιβάλλον - συνθήκες ζωής τους αναδεικνύουν τη δυναμική του μαθητικού πληθυσμού και αποτελούν έναν οδηγό για τον/την εκπαιδευτικό της τάξης κατά τον σχεδιασμό των διδακτικών του εργαλείων μάθησης και αξιολόγησης. Τέλος, προσφέρει σε όλη τη σχολική κοινότητα τη δυνατότητα κατανόησης του κοινωνικού, οικονομικού και πολιτισμικού κεφαλαίου αρχικά της σχολικής τάξης, αλλά και σε ευρύτερο πλαίσιο, όπως σε επίπεδο σχολικής μονάδας και εκπαιδευτικής περιφέρειας.

Βιβλιογραφία

- Αθανασιάδης, Η. (1995). Παραγοντική ανάλυση αντιστοιχιών και Ιεραρχική ταξινόμηση. Παραδείγματα και εφαρμογές, Εκδόσεις Νέων Τεχνολογιών, Αθήνα.
- Αθανασιάδης, Η. (επιμ.) (2008). Διαστάσεις έρευνας στο χώρο της εκπαίδευσης και της παιδαγωγικής, Πρακτικά διημερίδας, ΠΤΔΕ Πανεπιστημίου Αιγαίου - Διδασκαλείο Δημοτικής Εκπαίδευσης "Αλέξανδρος Δελμούζος", Ρόδος.
- Baldacci, M. (2001). Metodologia della ricerca pedagogica. Bruno Mondadori. Milano
- Baldassarre, V.A. (1982). Metodologia della ricerca sperimentale in Educazione. Herbita Editrice. Bari
- Bassey, M. (1992). «Creating Education through Research», British Educational Research Journal, 42
- Bonniol, J-J & Vial M. (2007). Τα μοντέλα της Αξιολόγησης. Θεμελιώδη κείμενα με ερμηνευτικά σχόλια. Μεταίχμιο, Αθήνα
- Bourdieu, P. & Passeron, J.Cl. (2014). Η αναπαραγωγή. Στοιχεία για μια θεωρία του εκπαιδευτικού συστήματος. Αλεξάνδρεια, Αθήνα
- Bourdieu, P. & Passeron, J.Cl. (1996). Οι κληρονόμοι. Οι φοιτητές και η κουλτούρα. Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα. Αθήνα

- Christensen, L.B. (2001). Η πειραματική μέθοδος στην επιστημονική έρευνα. Επιστ. Επιμ. Ντάβου Μ. Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα
- Cohen, L. & Manion, L. (1997). Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας, μτφρ. Χρυσούλα Μητσοπούλου και Μάνια Φιλοπούλου, Έκφραση, Αθήνα.
- Cohen, L., Manion & L. Morriison, K. (2007). Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας, Μεταίχμιο, Αθήνα.
- Γιαλαμάς, Β. (2005). Στατιστικές τεχνικές και εφαρμογές στις επιστήμες της αγωγής, Πατάκης, Αθήνα.
- Γναρδέλλης, Χ. (2003). Εφαρμοσμένη Στατιστική, Παπαζήσης, Αθήνα.
- Ίσαρη, Φ. & Πουρκός, Μ. (2015). *Ποιοτική μεθοδολογία έρευνας*. [ηλεκτρ. βιβλ.] Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Διαθέσιμο στο: <http://hdl.handle.net/11419/5826>
- Ιωσηφίδης, Θ. (2008). Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες. Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα.
- Καραγεώργος, Α. Δ. (2001). Στατιστική, Περιγραφική και Επαγωγική. Μια διδακτική προσέγγιση, Σαββάλας, Αθήνα.
- Καρακατσάνη, Δ. (2004). Εκπαίδευση και Πολιτική Διαπαιδαγώγηση: γνώσεις, αξίες, πρακτικές. Μεταίχμιο, Αθήνα.
- Καρακατσάνη, Δ. (2012). Εκπαιδευτική Θεωρία και Διδακτική Πράξη. Μια κοινωνική ιστορία της διδασκαλίας και του διδασκαλικού επαγγέλματος. Επίκεντρο. Θεσσαλονίκη.
- Κασσωτάκης, Μ. (1990). Η Αξιολόγηση της Επιδόσεως των Μαθητών: Μέσα-Μέθοδοι-Προβλήματα-Προοπτικές. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Κασσωτάκης, Μ. (2013). Η Αξιολόγηση της Επίδοσης των Μαθητών: Θεωρητικές Προσεγγίσεις και Πρακτικές Εφαρμογές. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Κόνσολας, Μ., Παναγιωτοπούλου Π. (2008). «Αξιοποίηση της πειραματικής έρευνας στην εφαρμοσμένη παιδαγωγική: Το παράδειγμα διεξαγωγής ενός οιονεί πειράματος στο πλαίσιο της διδακτικής πράξης», στο Η. Αθανασιάδης (επιμ.), Διαστάσεις Έρευνας στο χώρο της Εκπαίδευσης και της Παιδαγωγικής, Πρακτικά Δημερίδας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Π.Τ.Δ.Ε., Διδασκαλείο «Αλέξανδρος Δελμούζος», Ρόδος.
- Κυριαζή, Ν. (1998). Η Κοινωνιολογική Έρευνα, Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών. Ελληνικές Επιστημονικές Εκδόσεις, Αθήνα.
- Κυρίτης, Δ. (2008). «Η οικογένεια ως παράγοντας διαμόρφωσης της σχολικής επίδοσης: εμπειρική έρευνα σε 1000 μαθητές/τριες της Γ' Λυκείου» στο Νέα Παιδεία 128, 93-107
- Λαμπήρη-Δημάκη, Ι. & Παναγιωτόπουλος, Ν. (1994). Bourdieu P.: Κοινωνιολογία της Παιδείας. Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, Αθήνα.
- Μπαγάκης, Γ. (επιμ.) (2002), Ο Εκπαιδευτικός ως Ερευνητής, Μεταίχμιο, Αθήνα
- Παπακωνσταντίνου, (1981). «Η ανισότητα στην ελληνική υποχρεωτική εκπαίδευση: Σχολική επιτυχία και κοινωνική προέλευση» στο Ο Πολίτης, 44, 46-51
- Παπαναστασίου, Ε. & Παπαναστασίου, Κ. (2014). Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας, Δεύτερη έκδοση, ISBN 978-9963-2040-0-7, Λευκωσία, Κύπρος.
- Πετροπούλου, Ο., Κασιμάτη, Α. & Ρετάλης, Σ. (2015). Σύγχρονες μορφές εκπαιδευτικής αξιολόγησης με αξιοποίηση εκπαιδευτικών τεχνολογιών. [ηλεκτρ. βιβλ.] Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Διαθέσιμο στο: <http://hdl.handle.net/11419/232>

- Ritzer, G. (2012). Σύγχρονη κοινωνιολογική θεωρία. Επιστημονική επιμέλεια: Ιωάννα Καυτανζόγλου, μετάφραση Γιώργος Χρηστίδης, Κριτική, Αθήνα, 537-549
- Schnell, R., Hill, P. & Esser, E., (2014). Μέθοδοι εμπειρικής κοινωνικής έρευνας, Επιστημονική Επιμέλεια: Νίκος Ναγόπουλος, Γιάννης Γκίόσος, Εκδόσεις Προπομπός, Αθήνα
- Selltiz, C., Wrightsman, L.S. & Cook, S.W. (1976). Research Methods in Social Relations, Holt, Rinehart & Winston, New York.
- Τραντάς, Π. (2021). Αξιολόγηση εναλλακτικών διδακτικών εργαλείων & τεχνικών για ένα δημοκρατικό σχολείο: Η εφαρμογή ερευνητικού πειραματικού σχεδιασμού στην Εκπαίδευση. Μεταδιδακτορική Έρευνα, Τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου. Κόρινθος.
- Τραντάς, Π. (2006). Εκπαιδευτική έρευνα και στατιστική ανάλυση στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση: Αντιλήψεις και διδακτικές πρακτικές των εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης στο μάθημα της ιστορίας και διερεύνηση του ρόλου και της στάσης τους στην εφαρμογή ερευνητικών διαδικασιών στην τάξη. Πανεπιστήμιο Αιγαίου. Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών. Τμήμα Παιδαγωγικό Δημοτικής Εκπαίδευσης. Δημοσιευμένη στο <http://thesis.ekt.gr/thesisBook Reader/id/14891 #page/1/mode/2up>.
- Verma, G.K., & Mallick, K. (2004). Εκπαιδευτική Έρευνα. Θεωρητικές προσεγγίσεις και τεχνικές (μτφρ. Ελένη Γρίβα, Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός, Αθήνα.